

13. Показання Грушевського Михайла Сергеевича от 31 марта 1931 г. Електронний архів українського визвольного руху: веб-сайт. URL: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/25207/>

14. Протокол допроса М.С. Грушевського произведенного председателем ГПУ УССР Балицким от 3 апреля 1931 г. Електронний архів українського визвольного руху: веб-сайт. URL: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/25206/>

15. Постановление к делу-формуляра №1100 о подозрении в антисоветской деятельности Грушевского Михайла Сергеевича. Електронний архів українського визвольного руху: веб-сайт. URL: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/25206/>

16. Шаповал Ю.І. Михайло Грушевський: еміграція і повернення в Україну (1919-1924). Сіверщина в історії України. Випуск 11. Глухів-Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. С. 290–300.

Коротіч Г.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософських наук та історії України
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (м. Маріуполь)*

ПОГЛЯДИ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО НА ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

Серед представників української діаспори особливе місце посідає Дмитро Іванович Чижевський, який був різнобічно обдарованою людиною, глибоким філософом і філологом. Влітку 1921 року він був змушений емігрувати до Німеччини. Д. І. Чижевський викладав у Празі, Берліні, Марбурзі, Мюнхені, Гейдельберзі, Кельні та інших містах. У його творчому доробку є ґрунтовні праці з історії філософії та її проблем; у них бачимо намагання дослідити специфіку української філософії, яку мислитель вважає похідною від таких особливостей українського світогляду як емоційність, сентиментальність, ліризм, релігійність, духовна зосередженість, індивідуалізм, прагнення до гармонії та свободи, тощо.

Зупинимось на головних тезах аналізу творчості М.В. Гоголя, що його здійснив Д.І. Чижевський. Непересічна постать Гоголя містила органічно поєднаний як філософський, так і філологічний таланти (так само, як і в Чижевського, як у Сквороди, про якого також багато написав Дмитро

Іванович). Спираючись на листи та роботи Гоголя, Чижевський підкреслює його релігійність, сентиментальність, постійне прагнення зробити щось корисне для суспільства, для людей, до яких він ставився з глибокою повагою та співчуттям, виховуючи в собі братську до них любов. Цьому як раз і допомагала глибока релігійність письменника.

Чижевський слушно вказує на те, що Гоголь, насамперед, прагнув пізнати людську душу, яка уявлялася йому безоднею. Проблематика його творчості багато в чому є суголосною творчості Г. Сковороди і Ф. Достоєвського. Гоголь наголошує на тому, що людина є здатною до саморефлексії (герої Достоєвського також постійно демонструватимуть приклади інколи навіть не очікувано глибокого самоаналізу). Чижевський звертає увагу на те, що удосконалюючись і заглиблюючись у себе, душа формує власне внутрішнє око і може пізнати глибокі речі [1, с. 117–118]. Просвіта, просвітлення не є повчанням або наставництвом; це, за Гоголем, скоріше, глибоке моральне очищення. На доказ такої своєї думки Чижевський наводить словосполучення з листування Гоголя: «душевна справа», «душевна робота», «душевна молитва», «душевні сльози», «душевна послуга», «душевна віра», «внутрішній суддя», «стан серця», тощо [1, с. 117].

Чижевський справедливо вбачає схожість між Гоголем, Сократом і Декартом, маючи на увазі тезу про самопізнання та його величезну роль. Ключ до світу знаходиться у власній душі. Однак, на відміну від Сократа і Декарта, Гоголь робить акцент на емоційному стані людини та на її «серці» взагалі (хоча кордоцентризм зовсім не дорівнює емоційності). Микола Васильович був щасливо обдарованим здатністю одержувати радість від спілкування з прекрасним, яке він міг углядіти у природі, витворі мистецтва, у людській душі.

Багато хто з дослідників його творчості підкреслював, що Гоголь часто досліджував антитезу «хаос – гармонія», зв'язок, протистояння та взаємопроникнення хаосу та гармонії. Те, що письменник звернувся до теми «мертвих душ», не є випадковим. Дійові особи його «Мертвих душ» – це, здебільшого, живі люди з «мертвими» душами, які очерствіли, та мертві люди, душами яких торгують як живими. Такій абсурдній, абсолютно не гармонічній ситуації в суспільстві протистоїть природна (як пише Гоголь, мудра) гармонія, яка викликає в митця благоговійне захоплення. Але чому людські душі помертвіли? Головну причину слід шукати у руйнівному впливі зовнішнього світу, в якому втрачено гармонію, зв'язок із Богом, де вклоняються грошам, славі, посадам та різним дрібним речам, гріхам і спокусам, навіть чорту

вклоняються. Д. Чижевський, як, до речі, й Д. Мережковський, зауважує, що головний гоголівський герой – це чорт. Д. Мережковський уточнює, що єдиним предметом творчості М. Гоголя є чорт як явище вічної людської вульгарності [2, с. 299]. Особливий сміх Гоголя – це боротьба людини з чортом, який ловить її не тільки серйозними спокусами, але й буденністю, дрібницями. У пастку до чорта можна потрапити майже «через ніщо», наприклад, через звичайну шинель. Однак головним є те, що Бог є нескінченне, кінець і початок суцього; чорт – заперечення Бога, а відтак, і заперечення нескінченного, заперечення всякого кінця і початку [2, с. 299].

Гоголь переконливо доводить, що світ гріха та спокус поглинає душі, вбиває їх, наповнюючи хаосом, безпорадністю, відчаєм, егоїзмом, холодною байдужістю до ближнього. Тільки звернувшись до Бога, до добра, до природної краси (яку Гоголь обожнював), до самотності народного життя, до славетного минулого, до живих почуттів можна повернути душам життя та гармонію, повернути втрачений сенс буття. Потрібними є саморефлексія, самопізнання, самовдосконалення, яких так бракує нашому сучасному метушливому, часто жорстокому й нерозсудливому світові.

Чижевський слушно наголошує на тому, що найвищою естетичною насолодою для письменника було чаруватися красою людської душі, що за вище благо він вважав здатність натхненно творити [1, с. 118]. Необхідно нести в світ добро, красу, гармонію, допомагати людям відкривати вищий сенс свого життя, долати безладдя і безглуздя. Гоголь доходить висновку, що життя людини в основі своїй повинно бути служінням Богу, а форми цього служіння можуть бути різними. Дуже доречним є порівняння міркувань Гоголя і Сковороди, яке ми знаходимо у Чижевського. Насамперед, це стосується тези про споріднену, або сродну, або, за Чижевським, «душевну» працю. Кожна людина – це подорожній, який йде власним шляхом. Спільною для всіх є вимога не нехтувати здібностями, що подарував людині Бог, треба розвивати їх, треба за їхньою допомогою творити добро людям і світові.

Чижевський зазначає, що чимала порція критики дісталася Гоголю через те, що він не встиг охопити «пекучих тогочасних справ, які турбували тодішнє суспільство» [1, с. 113]. Частково це не так, пригадаймо хоча б «Ревізора» або ті само «Мертві душі». Митець сам обирає засоби для розкриття власних думок. Гоголь був людиною надто самокритичною, він визнавав, що певний час, заглибившись у вивчення людської душі, він був далеким від соціальних проблем. Але лише на певний час, бо творчість його, на нашу думку, віртуозно

розкриває безпосередній зв'язок не тільки людини і природи, але й людини і суспільства. Гоголь нагадує про суспільний обов'язок митця піклуватися долями людей, ґрунтуючи свій світогляд на християнських цінностях.

Чижевський справедливо звертає увагу на те, що Гоголь постійно підкреслює зв'язок світогляду з практичною діяльністю людини, висуваючи на перше місце «душевне господарство». Найтяжчим за всі хрести, на думку Гоголя, є хрест душевної черствості. Письменник настільки вірить у можливість морального вдосконалення, що стверджує: навіть найрозпусніший, найогидніший з людей може стати кращим і святішим за інших (схожі думки можна зустріти в Достоевського). Звільнити людину від злиднів, голоду, холоду і смерті є справою доброю та шляхетною, однак справою більш важливою є визволити її від злиднів душевних. Важливим є те, що Чижевський підкреслює глибоку емоційність етики Гоголя. Філософ зауважує: *«Не закон, не зверхній авторитет, не припис, а серце тут знову заявляє свої права. У Гоголя етичне є живий потяг живого серця»* [1, с. 129].

Якщо на шляху трапляються перешкоди або різні нещастя, їх можна сприймати на крила, які послані для того, щоб зробити нас сильнішими, щоб наблизити нас до мети. Це така пересторога, яка змушує звернутися до саморефлексії. Оскільки Гоголь вважав, що джерелом добра, світла й краси є Бог, то він писав про молитву (словом і ділом) як на спосіб наблизитися до благодаті, спосіб стати краще, милосердніше, добріше, подолати черствість. Чижевський слушно підмічає, що таку ж само властивість розбудити людину, зробити її кращою, розкрити перед нею потаємні глибини людської душі має гоголівський ліризм.

У Гоголя є натяки на те, що в останніх розділах його «Мертвих душ» повинні були з'явитися герої із вже живими душами, не зачерствілими, а сповненими не тільки розуму, але й почуттів, емоцій, добра, любові. Саме любов у християнському її розумінні – це те, що об'єднує всіх між собою та з Богом, це те, що гармонізує душевні сили, спрямовує на творення добра. Гоголь закликав людей все життя своє працювати над собою, над власним удосконаленням, і сам надавав прекрасний приклад цього. Через літературну творчість він усвідомлено і талановито розкривав людські вади і гріхи, прагнучи, щоби люди їх позбулися, ожили, наблизилися до Бога. Це письменник вважав за свій людський та громадський обов'язок.

З точки зору Д.І. Чижевського ідеал внутрішньої гармонії, який доповнює ідеал гармонії зовнішньої, є найвищим ідеалом етичної свідомості. На його

думку, найбільше до цього ідеалу наблизилися в українській думці Сковорода і Гоголь [1, с. 22]. Погодившись з філософом, підкреслимо величезне значення цього ідеалу для сьогодення.

Список літератури:

1. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. 230 с.

2. Історія філософії України : хрестоматія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко. К.: Либідь, 1993. 559 с.

Попов А.

студент 1 курсу спеціальності «Маркетинг»

Донецького державного університету управління (м. Маріуполь)

Науковий керівник: Чаплик М.

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології управління

Донецького державного університету управління (м. Маріуполь)

МАЛОВІДОМІ ПОСТАТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ:

ПОЛКОВОДЕЦЬ М.А. МИЛОРАДОВИЧ

У даній розвідці мова піде про одну з відомих особистостей французько-російської війни 1812 р. (у російській історіографії – Вітчизняної війни 1812 р.) та Закордонного походу російської армії 1813-1814 рр. – Михайла Андрійовича Милорадовича. Традиційно Милорадовича пов'язують, перш за все з російською історією, вважають російським військовим діячем. Водночас постать Милорадовича має безпосереднє відношення й до України, принаймні з двох причин: по-перше, рід Милорадовичей мешкав в Україні, по-друге, через діяльність Милорадовича на посту Київського військового губернатора.

Рід Милорадовичей походить від сербів Герцеговини. Під час війни із Туреччиною цар Петро I, якому потрібні були власні агенти на Балканах, взяв на службу Михайла Ілліча Милорадовича. Після закінчення війни, Михайло, разом з братами, залишився в Україні (тодішній Гетьманщині). Їхні нащадки асимілювалися, ставши частиною козацької старшини, а потім і малоросійського дворянства.

Майбутній генерал від інфантерії народився 1 жовтня 1771 року. Здобув чудову освіту в університетах Кенігсберга та Геттінгена, але тяга до військової